

Марина Куринная

О национальных корнях Сергея Лифаря и его родовой связи с Украиной

В статье, посвященной выдающемуся французскому балетмейстеру украинского происхождения – Сергею Лифарю, детально рассмотрены национальные корни хореографа по отцу и матери. С помощью генеалогического исследования доказано его украинское происхождение, найдены факты относительно связи семьи Лифарей с украинским казачеством, опровергнуто утверждение о принадлежности С. Лифаря к дворянскому сословию, установлен истинный социальный статус семьи Лифарей.

Ключевые слова: С. Лифарь, родословная, национальные корни, происхождение.

Maryna Kurinna

Concerning national roots of Sergei Lifar and his kinship ties with Ukraine

In the article devoted the prominent French ballet-master of the origin – Serg Lifar, the national root of ballet-master is in detail considered on a father and mother. In particular, by genealogical research he is well-proven the Ukrainian origin, direct connection of Lifar's family with Ukrainian the Cossacks, claim of ballet-master is refuted about his nobiliary origin, certain real social status of Lifars.

Key words: Sergey Lifar, genealogy, national roots, origin.

УДК (94) 342.38 (47+57):7.079 «1936/1937»

Володимир Невежин (м. Москва)

ДЕКАДИ РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО МИСТЕЦТВА У МОСКВІ

Автор пропонує короткий огляд матеріалів 8 декад республіканського мистецтва, проведених у Москві в передвоєнний період (1936—1941 рр.). Основну увагу приділено першій з цих декад — декаді українського мистецтва (березень 1936 року). Публікується документ, який було ідентифіковано як синхронний запис застільних промов діячів українського мистецтва, представників партійного і державного керівництва СРСР і УРСР на бенкеті у Великому Кремлівському Палаці по закінченні цієї декади.

Ключові слова: декади республіканського мистецтва, декада українського мистецтва, Комітет в справах мистецтв, Москва, застілля, прийом.

З другої половини 1930-х рр. у Москві стали періодично проводитися декади республіканського мистецтва. Характерно, що в радянській мемуарній літературі та історіографії значущість довоєнних декад республіканського мистецтва оцінювалася достатньо високо¹. Схвальні оцінки цих заходів можна зустріти навіть у наукових дослідженнях, які вийшли друком у колишніх союзних республіках СРСР у пострадянський період².

Однак іще за радянських часів деякі автори звертали увагу й на «зворотний бік медалі». Численні декади національного мистецтва, справді, стимулювали розвиток хореографії в союзних республіках СРСР. Проте вони започаткували тип вистав-парадів, що одночасно поєднували монументальність, помпезність та офіційну урочистість. У таких виставах переважало декларативне змалювання зовнішнього добробуту. При цьому етнографічна буденність у вкрай незрозумілий спосіб поєднувалася з показовою величчю³.

Те, наскільки стрімко національні театри подолали шлях «від перших кроків на сцені до демонстрації творчих досягнень у Москві», заважало органічному, глибинному зростанню талантів. Майстерність підмінялася видовищністю, парадністю, бажанням досягти успіху завдяки «буйству барв, зовнішнім ефектам». Щедрі нагороди, які буквально сипалися на деяких учасників декад республіканського мистецтва, нерідко ставали для них своєрідним тягарем, що заважав наполегливо працювати над собою і, внаслідок цього, — творчо зростати⁴. Проведення декад супроводжувалося показним розголосом, поспішливістю, а також проявами елементів нездорового змагання. Повною мірою давалися взнаки негативні риси жорсткої централізації у культурному будівництві. Серед них — заданість тематичних і жанрових рішень, певна бідність стилістики й форм тощо⁵.

В пострадянський період Є. С. Громов уже з певною іронією писав про «нескінченні» декади рес-

публіканського мистецтва, які влаштовувалися за Сталіна⁶. На думку А. Г. Латишева, кожна з них «була тим рутинним заходом, який подавався як «свято радянської культури»⁷. Різкіше з цього приводу висловлювалась М. А. Чегодаєва, яка безапеляційно вважала демонстрацію мистецтва Вірменської РСР в Москві (кінець жовтня — початок листопада 1939 р.) «офіційним, пропагандистським, як усі подібні декади, сталінським лицемірством»⁸.

У спогадах сучасників подій також можна знайти критичне ставлення до «техніки створення «національних мистецтв»» у сталінську епоху, зокрема в музичному жанрі. За словами Ю. Б. Єлагіна, подібний «сценарій» був досить простим. Якомусь із московських композиторів «середнього рівня» пропонували виїхати в одну з союзних республік, щоб ознайомитися з її фольклором. В результаті, вони (за солідну плату) створювали оперу чи балет. Розучували національну оперу, балет (часом це були дві опери чи опера й балет) зазвичай за допомогою співаків, музикантів та адміністраторів, спеціально присланих з Москви⁹. До республіки, яка збиралася провести свою декаду в столиці СРСР, відряджалися «варяги» — спеціалісти з вокалу, балету, «усі, аж до перукарів». Москвичі ставили концертні програми, корегували вистави і взагалі, за образним виразом Г. Ю. Бахтарова, «наводили лад у національному мистецтві»¹⁰.

Під час декад республіканського мистецтва на сцені Великого театру СРСР показували, за словами Ю. Б. Єлагіна, «довгі опери на азійські сюжети, написані посередніми радянськими композиторами»; це було «видовище жалюгідне та зовсім нестерпне для людини з нормально розвинутим музичним смаком». Все, що в них було цікавим і яскравим — це місця, в яких фольклор передавався без змін. Зокрема, на думку Ю. Б. Єлагіна, «азійські» (тобто східні) національні пісні й танці були гарні, «хоч і дещо одноманітні». На доказ цього він навів приклад діяльності в Киргизькій РСР композиторів В. А. Власова та В. Г. Фере¹¹.

Спочатку слід підкреслити, що В. А. Власов й В. Г. Фере навряд чи можна віднести до композиторів «середнього рівня», «посередніх». Обидва відзначалися певною самобутністю та залишили по собі значний творчий доробок і багато здібних учнів. В. А. Власов (1902/1903—1986) у 1929 р. закінчив Московську консерваторію. Протягом 1926—1936 рр. працював композитором і диригентом 2-го МХАТу. В 1936—1942 рр. перебував у Киргизії, де разом з В. Г. Фере і А. Малдибаєвим стояв біля витоків киргизького професійного му-

зичного театру. Власов був автором (також разом з Малдибаєвим) першим киргизьких опер «Айчурек» («Місячна красуня») (1939) і «За щастя народу» (1941). Його справедливо вважали родоначальником киргизького національного балету («Анар», 1940 та ін.). В. Г. Фере (1902—1971) також закінчив Московську консерваторію (1929). В 1930—1934 рр. працював редактором і музичним керівником Загальносоюзного радіокомітету й Муздержвидаву. З 1936 до 1944 рр. був художнім керівником Киргизької філармонії, а протягом 1945—1962 рр. викладав у Московській консерваторії.

Втім, не слід забувати, що композитори, яких відряджали з Москви до національних республік, не були позбавлені марносластва та отримували реальний шанс зробити успішну творчу кар'єру. Г. Ю. Бахтаров прямо підкреслював: «Ні для кого не секрет, що всі столичні знаменитості приїжджали до республік заробляти гроші, ордени, звання. Найголовніші особи отримували навіть Ордени Леніна»¹².

Специфіка декад республіканського мистецтва полягала в тому, що їх проводили від імені Комітету зі справ мистецтв при РНК СРСР (КСМ), який було утворено 17 січня 1936 р., та під його безпосереднім контролем¹³. З 17 січня 1936 р. до 19 січня 1938 р. головою Комітету був П. М. Керженцев; з 19 січня 1938 р. до 1 квітня 1939 р. — А. І. Назаров. 31 березня 1939 р. Політбюро ЦК ВКП(б) задовольнило прохання А. І. Назарова щодо звільнення від обов'язків голови Комітету в справах мистецтв у зв'язку з хворобою. Виконавцем обов'язків голови Комітету було призначено Б. М. Храпченка¹⁴. 19 червня 1939 р. заступником голови Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР Політбюро ЦК ВКП(б) затвердило А. В. Солодованікова¹⁵.

Прийоми, що влаштовувалися після завершення декад, також робилися на запрошення КСМ. Вони відбувалися в Георгіївському залі Великого Кремлівського палацу в присутності керівників більшовицької партії та Радянського уряду.

Першою було заплановано українську декаду мистецтва¹⁶. Вона відбулася в Москві 11—21 березня 1936 р. Кількість учасників декади досягла 500 осіб¹⁷. Її підготовку та хід детально висвітлювали в радянській пресі. Так, 8 березня 1936 р. газета «Правда» повідомила про те, що до Москви приїхав колектив Українського державного академічного театру опери і балету. 14 березня цей театр уперше показав у сто-



лиці оперу «Наталка-Полтавка». На прем'єрі були присутні Сталін, члени партійного і державного керівництва СРСР (В. М. Молотов, Л. М. Каганович, Г. К. Орджонікідзе)¹⁸. Окрім цього, театр показав опери «Запорожець за Дунаєм» та «Снігуронька».

21 березня гості з України дали підсумковий концерт у Великому театрі СРСР. В концерті, як повідомляла газета «Правда», взяла участь: Українська Державна заслужена капела Української Республіки «Думка» під керівництвом заслуженого артиста УРСР Н. Городовенка, Українська державна капела бандуристів під керівництвом Н. І. Михайлова, жіночий хоровий ансамбль під керівництвом В. І. Верховинця, хор Українського державного академічного театру опери, оперні співаки та артисти балету. Підсумковий концерт також відвідали перші особи СРСР, окрім цього, були запрошені «представники радянської громадськості»¹⁹. 22 березня голова Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР П. М. Керженцев на сторінках газети «Правда» розмістив повідомлення «Итоги украинской декады», в якій досить високо оцінив самобутність українського оперного мистецтва.

22 березня 1936 р. учасників декади українського мистецтва, а також «майстрів мистецтва» Москви запросили на застілля. В газеті «Правда» з цього приводу з'явилося таке повідомлення: «...у Великому Кремлівському палаці відбулася організована Всесоюзним комітетом у справах мистецтв при РНК СРСР *зустріч* [виділено мною — **В. Н.**] майстрів українського мистецтва, які показали в Москві протягом декади зразки української музичної творчості й танцю, з московськими працівниками мистецтв»²⁰. За своїм статусом це застілля ще не дорівнювало великому кремлівському прийому.

В ході архівних пошуків нами було виявлено документ, який дає змогу розширити наші знання про цей бенкет та про атмосферу, яка там панувала. На жаль, документ, який перебуває на зберіганні в російському державному архіві літератури та мистецтва, не має ні дати, ані підпису. Однак, зіставивши його текст з коротким повідомленням у газеті «Правда» від 24 березня можемо зробити такі висновки.

Газета писала, що на «зустрічі» були присутні Й. В. Сталін, К. Є. Ворошилов, Г. К. Орджонікідзе, Л. М. Каганович, А. І. Мікоян, В. Я. Чубар, П. М. Керженцев. На неї були запрошені учасники декади українського мистецтва, а також «найвидатніші

артисти московських театрів, драматурги, працівники кіно, художники, архітектори».

Далі в газеті повідомлялося: «зустріч» розпочалась виступом П. Н. Керженцева, потім виступили майстри українського мистецтва — М. І. Литвиненко-Вольгемут, О. А. Петрусенко, та московські артисти М. М. Блюменталь-Тамаріна і Л. М. Леонідов. Однак про суть їхніх виступів не згадується. В документі, що публікується, зафіксовано слова М. М. Блюменталь-Тамаріної та Л. М. Леонідова. Це дає змогу припустити, що ми маємо справу не з стенограмою, але з досить детальними (зокрема, фіксується реакція присутніх: аплодисменти, похваллення в залі, крики «Ура!»), синхронними записами. Однак ми не маємо інформації про виступи М. І. Литвиненко-Вольгемут та О. А. Петрусенко (констатується, що обидві артистки говорили українською). Важливо інше: М. М. Блюменталь-Тамаріна та Л. М. Леонідов в кінці виступів проголосили тости (перша — за Сталіна і Молотова, друга — за уряд радянської України), тобто це було під час застілля.

В газеті «Правда» лише згадується, що слідом за представниками українського і московського театрів слово брали А. А. Хвиля, голова РНК Української РСР П. Л. Любченко та народний комісар оборони СРСР, член Політбюро ЦК ВКП(б) Маршал Радянського Союзу К. Є. Ворошилов. В документі, що публікується, виступи всіх трьох названих ораторів викладено досить детально. Зокрема з запису промови П. Л. Любченка випливає, що вона мала яскраво виражену антипольську спрямованість. Додамо також, що А. А. Хвиля, П. Л. Любченко і К. Є. Ворошилов завершили виступи заздравицями.

Це все дає підстави ідентифікувати знайдений документ як синхронний запис застільних промов учасників бенкету в Великому Кремлівському Палаці 22 березня 1936 р., на якому Сталін, представники вищого партійного і державного керівництва СРСР в присутності представників московської художньої інтелігенції вшановували учасників декади українського мистецтва в Москві.

Під час організації наступної декади республіканського мистецтва (цього разу свої досягнення демонстрували представники Казахської РСР) проявило ініціативу правління Союзу радянських письменників²¹. Декада відбулась у Москві 17—26 травня 1936 р.: кількість її учасників становила 350 осіб²². На ній було представлено: Казахський музичний театр, який показав музичні драми Є. Г. Брусиловського «Кыз Жибек» та «Жалбыр»; колективи й солістів казахської фі-

лармонії. 26 травня 1936 р. учасників декади казахського мистецтва запросили на кремлівське застілля за участю Сталіна. Однак і цього разу воно не було за своїм статусом великим кремлівським прийомом. За ним закріпилась нейтральна назва «зустріч». На доказ можна навести архівні документи і матеріали періодичних видань.

Збереглося запрошення відомого кінорежисера С. М. Ейзенштейна на цей бенкет. Це світлокоричнева картка. У лівому верхньому куті — Герб Союзу РСР, у правому — заклик «Пролетарі всіх країн, єднайтесь!». На картку чорним типографським шрифтом нанесено такий текст:

ПРИГЛАСИТЕЛЬНЫЙ БИЛЕТ №338

Всесоюзный Комитет по делам искусств при Совнаркомѣ Союза ССР приглашают Вас на товарищескую встречу с казахскими работниками искусств.

Встреча состоится 25 мая 1936 г. в 20 час. в Большом Кремлевском Дворце.

Тов. Эйзенштейн²³

Стол №12²⁴

А газета «Правда» повідомила про те, що 26 травня 1936 р. в Георгіївському залі Великого Кремлівського палацу «відбулася товариська зустріч артистів з Казахстану, що гастролували в Москві, з московськими працівниками мистецтва»²⁵.

З 4 по 13 січня 1937 р. в Москві та Ленінграді проходила декада грузинського мистецтва²⁶. Рада Народних Комісарів СРСР затвердила видатки з її проведення (без урахування прибутків) у сумі 1761 тис. крб.²⁷ Спочатку планувалася, що в ній візьме участь 450-500 осіб, однак насправді кількість учасників досягла 730 осіб²⁸ (за іншими даними — 750)²⁹. В Москві було представлено: Театр опери і балету ім. З. Паліашвілі, який показав опери «Абесалом и Этери», «Даиси» З. П. Паліашвілі, «Дареджан Цибери» М. А. Баланчівадзе, «Кето и Котэ» В. І. Долідзе; фольклорні ансамблі. Після завершення декади грузинського мистецтва, 14 січня 1937 р., в Кремлі влаштували бенкет за участі Сталіна, членів Політбюро та Радянського уряду. Газета «Правда» писала того дня, що «у Великому Кремлівському палаці відбувся прийом учасників декади грузинського мистецтва»³⁰. Можна вважати, що відтоді бенкети на честь учасників декад республіканського мистецтва в Москві офіційно отримали статус прийомів.

З 21 до 30 травня 1937 р. проходила декада узбецького мистецтва. Готуватися до неї почали

ще в 1935 р. Однак спочатку все зводилося до творчих пропозицій та пошуків. І тільки восени 1936 р. розгорнулася справжня підготовка³¹. До столиці СРСР приїхало близько 600 учасників³². В ході декади виступали: Узбецький музичний театр, який поставив драми «Фархад и Ширин» В. А. Успенського, «Гюльсара» Р. М. Глієра і Т. Д. Джалілова; ансамбль під керівництвом Тамари Ханум. 31 травня 1937 р. в Кремлі влаштували прийом з нагоди завершення цієї декади.

Наступними свої досягнення показували в Москві представники культури Азербайджану. 4 березня 1938 р. голова Комітету в справах мистецтв А. І. Назаров звернувся до Голови РНК СРСР В. М. Молотова з проханням дозволити провести декаду азербайджанського мистецтва в Москві з 5 по 15 квітня 1938 р. До листа Назарова додали проект постанови РНК СРСР щодо проведення цієї декади. Молотов наклав таку резолюцію на листі А. І. Назарова: «Треба розглянути в ЦК»³³.

13 березня 1938 р. Політбюро ЦК ВКП (б) затвердило проект постанови РНК СРСР, згідно з яким КСМ отримав дозвіл провести декаду азербайджанського мистецтва в Москві у зазначений термін. Склад її учасників було визначено як 700 осіб³⁴. Реально їх було, за одними даними, 650 чол.³⁵, за іншими — 682 чол., серед них: 599 артистів, 27 представників «художньо-керівного» і 12 — адміністративно-управлінського персоналу. Видатки на проведення декади становили 4532,5 тис. крб.³⁶ У декаді брали участь: Театр опери та балету ім. М. Ф. Ахундова, який підготував опери «Кёр-Оглы» У. А. Гаджибекова, «Шахсенем» Р. М. Глієра і «Нергиз» А. М. Магомасва, музичну комедію «Аршин мал алан» У. А. Гаджибекова; солісти азербайджанської філармонії. 17 квітня 1938 р. відбувся великий кремлівський прийом для учасників декади азербайджанського мистецтва, який тривав майже сім годин³⁷.

Ще в 1936 р. до столиці Киргизької РСР приїхали з Москви для підготовки декади киргизького мистецтва відомі музичні діячі: диригент В. В. Целіковський³⁸ та балетмейстер Л. І. Лукін. Коли підготовка до декади йшла повним ходом і все зводилося воедино, Л. І. Лукіна посадили до в'язниці в м. Фрунзе де він просидів майже рік як «ворог народу». Його випустили тільки за п'ять днів до початку декади³⁹.

Безсумнівний інтерес становить свідчення письменника В. В. Іванова, попутником якого



в серпні 1936 р. був композитор В. А. Власов. Останній їхав разом з дружиною до Середньої Азії. Иванов, зокрема, записав у щоденнику, що в купе вагона, в якому він їхав, «втішав свою дружину В. Власов, композитор, який їхав до Фрунзе влаштовувати киргизьку оперу». Як пише далі В. В. Иванов, Киргизію «зробили, згідно з Конституцією, 11-ю Радянською Республікою, і там, вочевидь, через заздрість до Казахстану і його театральних успіхів у Москві, вирішили створити до 38-го року, коли у Москві буде театральна декада, — оперу і балет [...]. Для музикантів, зараз, мабуть, тут «золота лихоманка». «Дружина музиканта, — зазначає В. В. Иванов, ділячись враженнями від зустрічі з В. А. Власовим та його дружиною, — дуже не схвалює розрахунків чоловіка, однак молодик воліє слави — бажання законне — і він без упину скаржитися, що всі взяті та прийняті опери в Москві не ставляться по два і по три роки; а халтурити й писати пісеньки він втомився...»⁴⁰.

Декада киргизького мистецтва відбулася через три роки після описаного епізоду. Їй передувало листування між Комітетом у справах мистецтв при РНК СРСР і ЦК ВКП (б). 25 квітня 1939 р. М. Б. Храпченко звернувся з листом до Сталіна і Молотова. Він просив дозволити провести в Москві з 25 травня до 5 червня 1939 р. декаду киргизького мистецтва⁴¹. Храпченко доводив, що програму її заздалегідь переглянула і прийняла бригада Комітету. Він також просив затвердити склад учасників декади в кількості 550 чоловік. 3 травня 1939 р. рішенням Політбюро ЦК ВКП (б) на запит М. Б. Храпченка надійшла позитивна відповідь⁴². 16 травня 1939 р. В. М. Молотов надіслав до Політбюро записку, в якій просив прийняти рішення виділити з резервного фонду РНК СРСР 3360 тис. крб., щоб можна було провести декаду киргизького мистецтва. 19 травня найвищий партійний орган задовольнив це прохання Голови РНК СРСР⁴³.

Загалом в організації та проведенні декади киргизького мистецтва в Москві, за даними КСМ, взяло участь 550 осіб⁴⁴ (за іншими даними — 576), з них: 420 артистів, 70 «художньо-керівних працівників», 60 представників адміністративно-управлінського персоналу, 10 художників і 16 письменників. Витрати на проведення декади становили 8873000 крб.⁴⁵ В декаді брав участь Киргизький музичний театр, який представляв музичні драми «Аджал Ордуна», «Алтын Кыз» і оперу «Айчурек» В. А. Власова, А. Малдибаєва

і В. Г. Фере. 5 червня 1939 р., після її завершення, в Кремлі відбувся прийом. 5 вересня 1938 р. голова Управління у справах мистецтв при РНК Вірменської РСР Асланян звернувся з листом до А. І. Назарова. Асланян зазначав, що, за прикладом низки національних республік СРСР, Вірменія також хотіла б провести в Москві у квітні 1939 р. показ вірменського мистецтва. Він просив дозволу розпочати роботу для того, щоб у першій половині січня 1939 р. організувати за участю представників Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР попередній перегляд результатів зробленого та визначити ступінь готовності до декади⁴⁶. 29 вересня 1939 р. В. М. Молотов надіслав до Політбюро ЦК ВКП (б) листа, в якому повідомив, що РНК Вірменської РСР просить дозволу на проведення декади, а Комітет у справах мистецтв підтримав це подання. Молотов вважав це прохання цілком обґрунтованим. Він просив Політбюро дозволити КСМ провести в Москві протягом 16—26 жовтня 1939 р. декаду вірменського мистецтва⁴⁷.

Однак термін її проведення було трохи змінено: вона проходила 20—29 жовтня 1939 р. До Москви приїхало з Вірменії 550 осіб, які брали безпосередню участь в проведенні декади⁴⁸. До столиці приїхали Театр опери і балету ім. А. А. Спендіарова, який показав опери «Алмаст» А. А. Спендіарова, «Ануш» А. Т. Тиграняна, «Луса-бадин» А. Л. Степаняна, балет «Счастье» А. І. Хачатуряна; ансамбль пісні й танцю Вірменської РСР; ашугський ансамбль; оркестри; хори. 4 листопада 1939 р. учасників декади вірменського мистецтва запросили на грандіозне кремлівське застілля.

Після завершення «Зимової» війни проти Фінляндії (1939—1940 рр.) виникла ідея, яка мала, як писав згодом член керівництва Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР А. В. Солодовников, «глибинний суспільно-політичний зміст»: організувати в Москві показ театрального і музичного мистецтва Ленінграда⁴⁹. Цей грандіозний захід було реалізовано 10—26 травня 1940 р. З Ленінграда до столиці СРСР приїхали: трупи найбільших театрів; музиканти симфонічного оркестру Ленінградської філармонії; Академічна капела; колиска російського балету — Ленінградське хореографічне училище⁵⁰. Загалом у показі досягнень мистецтва Ленінграда в Москві взяло участь 2765 осіб⁵¹ (за іншими даними — близько 4 тис.)⁵². Після підсумкового концерту, 29 травня

1940 р. учасників показу прийняли в Кремлі керівники більшовицької партії та Радянської держави на чолі зі Сталіним.

17 березня 1939 р. Голова РНК Білоруської РСР К. В. Кісельов звернувся з листом на ім'я В. М. Молотова. Він повідомив, що відповідно до рішення ЦК КП (б) Б в грудні 1939 — січні 1940 рр. намічено проведення декади білоруського мистецтва в Москві. У зв'язку з цим, підкреслив у своєму листі К. В. Кісельов, слід терміново розпочати підготовку «для здійснення цього важливого політичного та культурного заходу». Оскільки видатків на проведення декади не було передбачено бюджетом, К. В. Кісельов просив виділити на цей захід 4493 тис. крб.⁵³

Управління справами РНК СРСР в особі І. Г. Большакова звернулося до голови Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР А. І. Назарова з проханням надати власні пропозиції щодо проведення декади білоруського мистецтва в Москві⁵⁴. На думку А. І. Назарова, яку він виклав у зворотному листі від 28 квітня 1939 р., декаду можна було провести в Москві не раніше, ніж у березні — квітні 1940 р.⁵⁵ 3 липня 1939 р. В. М. Молотов надіслав до Політбюро ЦК ВКП (б) доповідну записку, де виклав це питання. 9 липня 1939 р. Політбюро дозволило Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР провести в Москві у квітні — травні 1940 р. декаду білоруського мистецтва. З резервного фонду Раднаркому СРСР у розпорядження РНК БРСР в 1939 р. видали суму, яку раніше просили⁵⁶. Пізніше, за рішенням Політбюро від 10 квітня 1940 р., проведення декади перенесли на 5—15 червня 1940 р.⁵⁷

До Мінська для попереднього огляду на місці декадної програми виїхала бригада Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР на чолі з А. В. Солодовніковим. Цій декаді Кремль надавав «особливе політичне значення», оскільки це була декада мистецтва прикордонної Білоруської РСР, в умовах, коли на Заході Гітлер закінчував воєнний розгром Франції. Не випадково керівництво КП (б) Б і особисто перший секретар республіканського комітету партії П. К. Пономаренко активно вирішував нагальні питання, пов'язані з її підготовкою⁵⁸.

Декада білоруського мистецтва в Москві була найбільш представницькою в передвоєнний період. У звітній документації Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР зазначено, що у ній взяло участь 1274 осіб: 1043 артистів; 85 представників художньо-керівного; 45 — адміністративно-управлінського та 101 — технічного персоналу⁵⁹. Видатки на проведення

декади білоруського мистецтва в Москві становили 3002 тис. крб.⁶⁰ У декаді взяли участь: Білоруський театр опери і балету, який показав опери «Михась Подгорный» Є. К. Тікоцького, «В пушах Полесья» А. В. Богатирьова, «Цветок счастья» А. Є. Туренкова, балет «Соловей» М. Є. Крошнера; Театр ім. Я. Купали, який підготував спектаклі «Партизаны» и «Кто смеётся последним» К. Крапивы, «Гибель волка» Е. Л. Самуильонка; колективи та солісти білоруської філармонії; самодіяльні колективи. 17 червня 1940 р. учасників декади запросили на грандіозний бенкет до Кремля.

Для «демонстрації спокою» СРСР на Далекому Сході, біля кордонів маріонеткової держави Манчжоу-Го (північно-східна частина Китаю, захоплена Японією в 1930-і рр.) в Москві влаштували огляд досягнень культури автономної республіки РСФСР — Бурят-Монгольської. 26 вересня 1939 р. Оргбюро ЦК ВКП (б) прийняло рішення про проведення декади бурят-монгольського мистецтва в 1940 р. 1 жовтня 1939 р. це рішення одноголосно затвердили члени Політбюро: Й. В. Сталін, А. А. Андрєєв, А. А. Жданов, В. М. Молотов, Л. М. Каганович, А. І. Мікоян, М. І. Калінін, К. Є. Ворошилов. При цьому кінцевий термін проведення декади мав встановити Комітет у справах мистецтв при РНК СРСР «залежно від готовності колективів до виступу»⁶¹.

В столицю Бурят-Монгольської АРСР Улан-Уде виїхала бригада з попереднього перегляду програми декади бурят-монгольського мистецтва, на чолі якої знову поставили А. В. Солодовнікова. Посланці з Москви здійснювали свою відповідальну місію за діяльності допомоги секретаря Бурят-Монгольського обкому партії С. Д. Ігнат'єва⁶².

24 липня 1940 р. В. М. Молотов надіслав до Політбюро доповідну записку. Він нагадав про те, що 1 жовтня 1939 р. Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР було дозволено провести декаду бурят-монгольського мистецтва в Москві, причому ступінь готовності її визначалася КСМ. На думку керівництва Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР, підготовку до неї мали завершити у вересні — жовтні 1940 р. Молотов також повідомив, що Раднарком РСФСР асигнував на проведення декади бурят-монгольського мистецтва 5 млн. крб.

В. М. Молотов констатував, що після розгляду цього питання РНК СРСР «визнав за доцільне провести декаду бурят-монгольського мистецтва» 20—30 жовтня 1940 р., а на видат-



ки, пов'язані з її підготовкою, додатково виділив 2 млн. крб. 26 липня 1940 року. Проект постанови Раднаркому щодо цього одностайно затвердили члени політбюро ЦК ВКП(б): Й. В. Сталін, А. А. Ардрєєв, М. І. Калінін, А. І. Мікоян та К. Є. Ворошилов⁶³.

У декаді бурят-монгольського мистецтва в Москві взяло участь 650 осіб⁶⁴ (за іншими даними — 750⁶⁵). З бюджету на її проведення було виділено 9200 тис. крб.⁶⁶ В декаді взяли участь: Музичний драматичний театр Бурят-Монгольської АРСР, який показав опери «Енхэ-Булат Батор» М. П. Фролова, «Баир» Г. Ц. Цидинжапова і Шадаєва; ансамблі; солісти; колективи самодіяльності. 30 жовтня 1940 р. учасників декади приймали у Кремлі.

Останню, восьму, довоєнну декаду республіканського мистецтва провели в столиці СРСР у квітні 1941 р. На ній було представлено Таджикиську РСР. 31 серпня 1939 р. заступник голови Управління театрів Комітету в справах мистецтв при РНК СРСР В. Н. Сурін запропонував М. Б. Храпченку перенести проведення декади таджицького мистецтва з 1940 р., як планувалося раніше, на 1941 р. Для цього перенесення, на думку В. Н. Суріна, були серйозні причини. Він нагадував, що в 1940 р. в Москві планували провести декаду білоруського мистецтва, а також другу за рахунком узбецьку декаду. Окрім цього, ґрунтуючись на звіті керівництва Управління в справах мистецтв Таджикиської РСР, В. Н. Сурін зробив такий висновок: стан мистецтва в союзній республіці «ще не був на достатньо високому рівні». На думку В. Н. Суріна, на підготовку до декади знадобилося б півтора — два роки⁶⁷.

В Таджикистані тоді не вистачало професійних кадрів у культурі, тому майбутня декада стала своєрідним стимулом для закладання фундаменту подальшого розвитку таджицького мистецтва. З урахуванням масштабів роботи керівництво Таджикиської СРСР вважало за потрібне запросити видатних майстрів та художників з Москви⁶⁸. 22 лютого 1941 р. М. Б. Храпченко повідомив у листі на ім'я заступника голови РНК СРСР Р. С. Землячки, що «для творчої допомоги працівникам мистецтв Таджикиської РСР»

Комітет у справах мистецтв при РНК СРСР відрядив до Сталінабада художнього керівника Музичного театру Д. В. Камерицького, головного художника Р. Ф. Риндіна, головного балетмейстера К. Я. Голейзовського⁶⁹. 11 березня 1941 р. Храпченко звернувся до В. М. Молотова з проханням провести в квітні 1941 р. декаду таджицького мистецтва, попередня підготовка до якої тривала вже 2 роки. І в цьому листі він вважав за доцільне нагадати, що для надання допомоги працівникам мистецтва Таджикистану Комітет у справах мистецтв при РНК СРСР відрядив туди видатних творчих працівників⁷⁰.

Декада таджицького мистецтва проходила 12—20 квітня 1941 року. Її учасниками були: Таджицький театр опери і балету, який показав опери «Восстание Восэ» С. А. Баласаняна, «Кузнец Кова» С. А. Баласаняна та Ш. Н. Бобокалонова, музичну виставу «Лола» Баласаняна, балет «Две розы» А. С. Ленського.

Разом з учасниками декади таджицького мистецтва у Кремлі вшановували перших лауреатів Сталінської премії в науці, техніці, літературі, мистецтві, кінематографії та музиці. Списки лауреатів цієї найпрестижнішої в СРСР премії було опубліковано 15 і 16 березня 1941 р.⁷¹ 22 березня 1941 р. керівники Таджикистану просили призначити відкриття декади таджицького мистецтва в Москві на 10 квітня. На копії їхньої доповідної записки синім олівцем рукою Сталіна було зроблено примітка: «Срок откр [ытия] декады 12 апреля 1941 г.»⁷². Вочевидь, вождь побажав «поєднати» бенкет учасників декади таджицького мистецтва з ушануванням лауреатів премії свого імені. В будь-якому разі, з цих двох приводів було влаштовано один кремлівський прийом, і, видається, що не випадково він припав саме на 22 квітня 1941 р.

На другу половину 1941 р. і на 1942 р. планувалося провести в столиці СРСР ще кілька декад республіканського мистецтва. Окрім цього, було заплановано запросити до Москви майстрів мистецтв з Башкирії, Татарії, прибалтійських республік (Литви, Латвії та Естонії)⁷³. До Риги для підготовки латвійської декади з Москви виїхало близько 40 діячів культури. Однак після нападу Німеччини на СРСР усі вони терміново залишили Прибалтику.

Додаток

Большой кремлевский дворец
22 марта 1936 г.

КЕРЖЕНЦЕВ⁷⁴ (встреченный бурными⁷⁵ аплодисментами). Товарищи, от имени Комитета по делам искусств при Совете Народных Комиссаров Союза ССР я приветствую наших украинских солистов, артистов хора и балета и всех работников искусства. (Бурные аплодисменты).

Товарищи, когда в царское время украинские труппы артистов приезжали в Москву, им приходилось идти в самые плохие театрики, пресса замалчивала их выступления, цензура коверкала украинские пьесы.

Сейчас, когда украинские артисты приехали в социалистическую Москву, Москва предоставила им нужные театральные помещения Союза, их принимают руководители партии и правительства в Большом зале Кремлевского дворца, на всех спектаклях украинской государственной оперы и балета присутствовали руководители партии и правительства во главе с товарищем Сталиным и Молотовым. (Шумные аплодисменты, все присутствующие устраивают овацию в честь руководителей партии и правительства, в честь товарища Сталина).

Товарищи, последовательное твердое проведение ленинско-сталинской национальной политики дало всем народам Советского Союза зажиточную жизнь, радость труда, радость творчества, дало бурный расцвет культурной жизни, бурный блестящий⁷⁶ расцвет искусства. И выступление украинских товарищей в Москве показало всем нам, каких высоких успехов достигла сейчас Украинская братская республика, как бурно разворачивается в ней творчество во всех областях искусства. И, товарищи, когда мы говорим с вами о зажиточной жизни народов Союза, о бурном культурном росте народов, о расцвете искусства, искусства и культуры социалистического хозяйства нашей страны, – все мы вспоминаем одно имя, мы вспоминаем с вами имя того товарища, который возглавляет нашу партию и страну, который гениально ведет нашу страну от победы к победе, под чьим мудрым руководством расцветают в нашей стране наука и искусство, и на этой встрече руководителей партии и правительства с представителями всех видов искусства наш первый тост за товарища Сталина (Гром аплодисментов, продолжительная горячая овация в честь товарища Сталина).

ЛИТВИНЕНКО-ВОЛЬГЕМУТ: (Ее появление встречается горячими аплодисментами. Говорит по-украински).

БЛЮМЕНТАЛЬ-ТАМАРИНА М.М. – народная артистка республики (Шумные продолжительные аплодисменты). Дорогие товарищи, дорогие братья, представители искусства Украины. Мне радостно приветствовать Вас в этом зале. Благодаря большому росту культуры в нашей стране, благодаря нашей партии, нашего дорогого товарища Сталина (крики «ура», горячая овация в честь товарища Сталина), вся наша артистическая семья всех республик великого Союза слилась воедино.

И так приятно, так радостно мне, старой актрисе, все это видеть и чувствовать. Я так волнуюсь (Шумные аплодисменты).

Товарищи, единая артистическая семья – этого никогда не было прежде!⁷⁸ А теперь, посмотрите театры наших братских республик, они нам родные, мы их любим и ценим. И все это благодаря нашей великой партии и дорогого вождя товарища Сталина (Присутствующие устраивают в честь товарища Сталина новую овацию).

Товарищи, мне хочется поднять бокал за здоровье председателя Совета Народных Комиссаров дорогого Вячеслава Михайловича Молотова (Горячие овации в честь товарища Молотова).

Товарищи, я не могу не поднять бокал и за здоровье Климента Ефремовича (Бурные, продолжительные овации в честь тов. Ворошилова).

ПЕТРУСЕНКО: (Говорит по-украински).

ЛЕОНИДОВ: – народный артист республики (встреченный горячими аплодисментами). Я приветствую наших дорогих гостей, артистов родной братской Украины, которые добились блестящих успехов под руководством Украинского правительства, под руководством нашей партии большевиков, нашего Сталина (Горячие овации в честь товарища Сталина).

Предлагаю тост за правительство братской Украины. Ура» (Мощное «ура» прокатывается по всему залу).

ХВЫЛЯ (Начало речи произносит на украинском языке).

Разве то, что происходит здесь, не является наилучшим выражением братского Союза, братских отношений между народами, которые населяют наш великий Советский Союз.

Мы, украинцы, являемся сегодня здесь, выражаясь по старому именованию. Но, товарищи, мы знаем, как на Украину со всех сторон наседали враги, мы видели в боях против этих врагов нашего первого маршала Советского Союза Климента Ефремовича Ворошилова (Крики «ура», присутствующие устраивают в честь тов. Ворошилова горячую овацию), мы видели как тов. Сталин руководил этой героической борьбой, как он в период социалистического строительства своим мудрым руководством помог добиться нашей республике величайших успехов. И то, что мы сейчас видим является торжеством советской украинской культуры, и это торжество есть торжество всего Советского Союза, есть слава и честь нашего великого Сталина (Гром аплодисментов, овации).

Хай живе радянський Советський Союз. Хай живе мудрий наш вождь товарищ Сталин. «Ура» (Бурные продолжительные аплодисменты, крики «ура», овация в честь товарища Сталина).

ЛЮБЧЕНКО: Председатель СНК УССР (присутствующие горячо встречают тов. Любченко).

Товарищи, советская Украина – одна из основных частей нашего великого Советского Союза, в прошлом году и в начале 1936 г. держит экзамен перед своей великой партией, перед вождем народов Советского



Союза товарищем Сталиным по ряду важнейших вопросов социалистического строительства, в том числе и по развитию и росту украинской советской культуры.

Было время – не так еще давно, два-три года тому назад, – когда Центральный Комитет нашей великой партии справедливо сделал нам, мягко выражаясь, большой упрек за нашу работу в этой важнейшей Советской Социалистической Республике. Но, выполняя указания ЦК, борясь за них, как надлежит большевикам-ленинцам-сталинцам, мы можем сегодня сказать и нашей партии и товарищу Сталину и Вам, представителям важнейшего участка культурного фронта, что Украинская Советская Республика справилась с задачами социалистического строительства, с развитием нашей социалистической индустрии и сельского хозяйства.

Мы можем смело сказать, что наша Советская Украина является теперь прекрасной, радостной, могучей советской страной (Возгласы: «браво», «ура»).

Товарищи, вы знаете, что немецкие фашисты и польские паны в планы свои включили в качестве первого и важнейшего пункта захват Советской Украины. И там, по информации, давно разбитых петлюровцев, подвизающихся ныне в ресторанах и домах терпимости Варшавы и Берлина, думают, что немецким фашистам и польским панам можно легко будет взять нашу страну. Мы заявляем тут перед лицом руководителей нашей партии и правительства, перед лицом товарища Сталина: Советская Украина, создавшая колхозный строй, поднявшая свою индустрию на такую высоту, что никакая плюгавенькая Польша не может идти с нами в сравнение (Возгласы: «браво», «ура»). Советская Украина, которая крепит ряды славной, непобедимой Рабоче-Крестьянской Красной Армии, разобьет в прах⁷⁹ всякого, кто посмеет посягнуть на ее границы (Буря аплодисментов, горячие овации в честь руководителей партии и правительства).

Товарищи, наша большевистская партия и товарищ Сталин учили нас, чтобы мы работали как следует над развитием культуры нашего народа, культуры национальной по форме и социалистической по содержанию. Я не скрою, что и ЦК КП(б) У и СНК Украины

посылают в Москву свой государственный оперный театр, свою капеллу «Думку», своих бандуристов не без волнения. Мы знали, что представителей нашего искусства будет оценивать вся наша великая страна, ибо и Узбекистан, и Грузия, и Туркмения, и Дальний Восток – все радуются нашим успехам и болеют, если у нас есть недостатки. Мы знаем, что нас будут оценивать Политбюро, Правительство и товарищ Сталин (шумные аплодисменты). Я говорю, что мы посылали не без волнения представителей нашего искусства еще и потому, что товарищ Сталин нас когда-то очень сильно распекал: Где ваша настоящая народная украинская песня, которую вы должны перенять, переработать и показать, что вы можете овладеть наследством; где ваши пляски. Он требовал от нас, чтобы наш советский театр был поднят высоко. И мы можем сказать, что Советская Украина сейчас действительно поет во всю грудь, как никогда еще не пела (Шумные продолжительные аплодисменты. Крики «ура»). И когда нам руководители нашей партии сказали, что в «Наталке Полтавке», в «Запорожце за Дунаем» сумели донести новому советскому зрителю пляски и песни освобожденного украинского народа, когда нас похвалили за то, что мы сумели ярко передать творчество крупнейшего русского композитора Римского-Корсакова в такой его опере, которая насыщена русским песенным творчеством, – мы были несказанно рады. Но мы не зазнаемся. Мы знаем, что в этой похвале есть доля поощрения, но что от нас еще очень и очень много требуется. И я заявляю здесь от имени ЦК и СНК Украины, что через год мы придем в столицу Советского Союза с новыми и еще лучшими песнями, в новом еще лучшем исполнении (Бурные аплодисменты).

Товарищи, товарищ Хвьяля говорил, что Советская Украина родилась под руководством нашей великой партии, при поддержке рабочего класса России, в союзе со всеми народами, которые защитили ее от интервенции. И он был трижды прав, что рождение советской Украины, ее укрепление и расцвет было делом рук наших великих руководителей, членов Политического Бюро ЦК ВКП(б). Почти все члены Политбюро принимали активнейшее участие в этом деле.

Товарищ Сталин в годы гражданской войны вместе с тов. Ворошиловым показал Деникину, Петлюре и полякам, что нет места им в Советской Украине (Бурные аплодисменты, крики «ура»).

Тов. Каганович (Шумные аплодисменты, овация в честь тов. Кагановича) долгие годы руководил нашей коммунистической партией Украины и Советской Украиной как-раз в годы, когда был нанесен мощный удар и петлюровцам, и националистам внутри нашей партии.

Тов. Молотов не только руководил КП(б) У в 1920 г., как секретарь, но и критиковал нас, как он умеет критиковать – крепко, по-большевистски, он помог вытянуть советскую Украину из прорыва 1931—1932 гг. (Крики – да здравствует тов. Молотов. «Ура». Горячая овация в честь тов. Молотова).

Товарищи, разве наша индустрия, наш Донбасс, наша металлургия, наша машиностроительная промышленность, – разве они не были подняты на большую высоту талантливейшим командармом нашей тяжелой индустрии тов. Серго Орджоникидзе (Горячая овация в честь тов. Орджоникидзе).

Товарищи, а президент нашего Советского Союза, да будет мне позволено так назвать его, – наш Михаил Иванович Калинин (крики «ура», бурные аплодисменты, присутствующие устраивают в честь



тов. Калинина горячую овацію), разве Михаил Иванович в годы гражданской войны не учил нас, разве мало он сделал для того, чтобы мы смогли справиться со всеми нашими врагами, разве мало помог он нам для достижения успехов в деле социалистического строительства.

Я не говорю о Владе Яковлевиче Чубаре (Горячая бурная овація в честь тов. Чубаря), который десяток лет работал на Украине и стоял во главе советского правительства Украины.

А Анастас Иванович Микоян – сладчайший из королей – разве мало он сделал для того, чтобы поднять наше сахарное хозяйство. (Горячая овація в честь тов. Микояна). Под его руководством наш Советский Союз дал 143 млн. пудов сахара.

Товарищи, получается так, что советская Украина не только расцветает под руководством Политбюро, как все другие республики, но прошла школу борьбы и работы под непосредственным руководством наших великих руководителей, членов Политбюро ЦК (Бурные продолжительные аплодисменты, крики «ура», горячая овація в честь Политбюро).

Заканчивая свою затянувшуюся речь, за что я извиняюсь, я подымаю бокал за этих дорогих нам людей, за наших славных руководителей, за тех, кого любит, уважает и чтит вся наша страна, за кого готов жизнь свою отдать любой коммунист, любой рабочий и колхозник нашей великой страны. Я подымаю бокал за величайшего, мудрейшего из людей нашей современности, кто стоит во главе этого прекрасного коллектива руководителей нашей великой партии, за товарища Сталина, за братство, союз и расцвет нашей великой социалистической родины (Буря аплодисментов, крики «ура», горячая овація).

ВОРОШИЛОВ: (Присутствующие встречают тов. Ворошилова горячей овацией). Товарищи, Центральный комитет ВКП(б) в лице присутствующих здесь членов Политбюро ЦК и Совнаркома Союза в лице тов. Молотова поручили мне от имени ЦК и совнаркома поблагодарить товарищей, которые от имени украинского народа в лице присутствующих здесь артистов, певцов и танцоров выступали здесь перед нами, – поблагодарить всех товарищей и заявить, что мы, большевики, мы, ленинцы-сталинцы, всегда и в данное время и в будущем – не отделяли нашей творческой большой созидательной работы на фронте индустрии, на фронте социалистического сельского хозяйства от работы на всех других фронтах, в частности от работы наших товарищей на культурном фронте (Слова тов. Ворошилова встречаются горячими аплодисментами). Тем приятнее было всем нам, всем пролетариям Красной Москвы видеть представитель братской Украины, которые своим высоким мастерством, своим совершенством в области искусства наглядно показали, что на этом участке дело обстоит благополучно.

Мы, большевики, и, как большевики-ленинцы-сталинцы, никогда не зазнавались и не зазнаемся. И теперь, отдавая должное, хваля и аплодируя товарищам украинцам, которые блестяще демонстрировали свои достижения, мы тем не менее должны сказать, что как во всех областях нашей работы, так и в области искусства мы еще далеко-далеко не достигли вершин.

Придется, товарищи (я как украинец тем паче могу быть откровенным), – придется еще много и много работать для того, чтобы наше социалистическое искусство, перед которым открыты огромные перспективы, у которого есть колоссальные возможности и нет никаких преград на пути, у которого нет никаких заказов по его поступательному движению, придется еще много и много работать для того, чтобы не отставать от тех областей нашей работы, которыми руководят товарищи Серго, Каганович, Микоян и др. наши руководители социалистического хозяйства! (Бурные аплодисменты).

Область вашей работы, товарищи артисты всех направлений и всех специальностей, наиболее трудная и деликатная. И именно поэтому больше всего нам приходится думать над тем, чтобы эту деликатную, крайне нужную и ценную работу двигать вперед, не отставая от общего роста и нашего социалистического хозяйства, от бурного роста нашего социалистического строительства.

Я с величайшим удовольствием подымаю бокал за моих земляков, которые не ударили в грязь лицом, которые дали мне обещание в Киеве и здесь и блестяще выполнили, я подымаю бокал за солистов, лучших артистов Советской Украины, за хор, за танцоров, за прекрасный оркестр, за всех товарищей, которые в своей массе показали нашим московским, достаточно избалованным зрителям, что и наши братские республики могут равняться по Москве, по лучшим, пожалуй, в мире организациям в области искусства, по лучшим коллективам искусства, что они не отстают от социалистической Москвы, что они, наши братские республики, в данном случае наша украинская республика, в некоторых случаях грозят москвичам обогнать их.

СТАЛИН – Правильно (Шумные аплодисменты).

ВОРОШИЛОВ: Потому, поднимая свой бокал, я прошу товарищей москвичей, как москвич, помнить об этом и самим по-настоящему по-большевистски работать для того, чтобы было по кому равняться. А то придется вам равняться по другим.

За наших гостей, за товарищей украинцев (Буря аплодисментов, горячая овація).

*РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 69, л. 1-10.
Машинопись с рукописной правкой.*

Джерела та література

1. Солодовников А.В. Мы были молоды тогда... // Театральные страницы. Сб. статей. – М., 1979. – С. 207; Советская культура в реконструктивный период, 1928–1941. – М., 1988. – С. 517–520.
2. Зубайдов А. История деятельности народных музыкантов Таджикистана в 30-е – 80-е годы XX века. Автореф. дис...к. и. н. Душанбе, 2005. – С. 15.
3. Юсим «Ду Гуль» // Касьян Голейзовский. Жизнь и творчество. Статьи, воспоминания, документы. М., 1984. – С. 284–285.
4. Солодовников А.В. Указ. соч. – С. 207–208.
5. Советская культура в реконструктивный период... – С. 520.
6. Громов Е.С. Сталин. Искусство и власть. М., 2003. – С. 330.
7. Латышев А.Г. И еще один тост «вождя народов» // Искусство кино. – 1991. – №5. – С. 142.
8. Чегодаева М.А., Чегодаева М.А. Два лика времени (1939: Один год сталинской эпохи). – М., 2001. – С. 301.
9. Елагин Ю.Б. Укрощение искусств. – М., 2002. – С. 262.
10. Бахтаров Г.Ю. Записки актера. Гении и подлецы. – М., 2002. – С. 82.
11. Елагин Ю.Б. Указ. соч. – С. 262, 263.
12. Цит. за: Бахтаров Г.Ю. Указ. соч. – С. 86.
13. Солодовников А.В. Указ. соч. – С. 208–210.
14. РГАСПИ, ф. 17, оп. 163, д. 1220, л. 127.
15. Там же, д. 122, л. 55.
16. Советская культура в реконструктивный период... С. 517.
17. РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 1, л. 10.
18. Правда. – 1936. – 15 марта.
19. Правда. – 1936. – 23 марта.
20. Правда. – 1936. – 24 марта.
21. Советская культура в реконструктивный период... С. 517.
22. РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 1, л. 10.
23. Прізвище вписано від руки фіолетовими чорнилами – **В.Н.**
24. Номер столу вписано від руки – **В.Н.**
25. Правда. 1936. 26 мая.
26. Упорядники документального збірника про національне питання невірно датували цю декаду 17–18 січня (sic – **В.Н.**) 1937 р. (ЦК ВКП (б) и национальный вопрос. Кн. 2. 1933–1945. М., 2009. С. 212, прим. 1).
27. РГАЛИ, ф. 962, оп. 3, д. 184, л. 23.
28. Там же, л. 32.
29. Там же, оп. 21, д. 1, л. 10.
30. Правда. – 1937. – 15 янв.
31. Касьян Голейзовский... С.272.
32. РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 1, л. 11.
33. РГАСПИ, ф. 17, оп. 163, д. 1187, л. 32.
34. Там же, л. 31; РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 11, л. 57.
35. РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 1, л. 11.
36. Там же, л. 5, 5 об.
37. Встречи с товарищем Сталиным. – М., 1939. – С. 168.
38. Василь Васильович Целіковський (1900–1953), диригент. Завідуючий музичною частиною Великого театру СРСР, головний диригент (1937–1939), керівник Киргизького музично-драматичного театру (з 1939 р.).
39. Бахтаров Г.Ю. Указ. соч. – С. 85, 86.
40. Иванов Вс. Дневники. М., 2001. С. 28. В.А.Власов після завершення декади киргизького мистецтва в Москві (7 червня 1939 р.) був нагороджений Орденом Трудового Червоного Знамені. – **В.Н.**
41. Декада киргизького мистецтва в Москві проходила з 26 травня по 4 червня 1939 р. – **В.Н.**
42. РГАСПИ, ф. 17, оп. 2, д. 1009, л. 22; Оп. 163, д. 1224, л. 74.
43. Там же, оп. 3, д. 1009, л. 46; Оп. 163, д. 1225, л. 130.
44. РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 1, л. 10.
45. Там же, л. 1.
46. Там же, д. 20, л. 71.
47. РГАСПИ, ф. 17, оп. 163, д. 1236, л. 188.
48. РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 1, л. 11.
49. Солодовников А.В. Указ. соч. – С. 210.
50. Там же. – С. 210–211.
51. РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 2, л. 13.
52. Культурная жизнь в СССР. 1928–1941. Хроника. – М., 1976. – С. 732.
53. РГАЛИ, ф. 962, оп. 1, д. 27, л. 102.
54. Там же, оп. 21, д. 18, л. 100.
55. Там же, л. 101.
56. РГАСПИ, ф. 17, оп. 163, д. 1231, л. 124.
57. Там же, д. 1255, л. 50; РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 26, л. 81.
58. Солодовников А.В. Указ. соч. С. 208–209.
59. РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 2, л. 9.
60. Там же, л. 3 об.
61. РГАСПИ, ф. 17, оп. 163, д. 1236, л. 183.
62. Солодовников А.В. Указ. соч. – С. 208–209.
63. РГАСПИ, ф. 17, оп. 163, д. 1272, л. 224, 225.
64. РГАЛИ, ф. 962, оп. 21, д. 2, л. 23.
65. Там же, д. 1, л. 10.
66. Там же, л. 8.
67. Там же, д. 47, л. 221.

68. Касьян Колейзовский... – С.320.
69. Там же. л. 87.
70. Там же, л. 70.
71. Правда. 1941. 17, 18 марта 1941.
72. РГАСПИ, ф. 17, оп. 163, д. 1305, л. 80.
73. Советская культура в реконструктивный период...С. 519.
74. На полях від руки помітка: «Говорит по-украински».
75. Слово «бурными» викреслено.
76. Вписано над рядком замість викресленого слова «бурный».
77. Слово «невиданных» вписано над рядком замість «бурных»
78. Знак оклику написаний замість крапки.
79. Виправлено з: «впрах».

Владимир Невежин

Декады республиканского искусства в Москве

Автор предлагает краткий обзор материалов о 8 декадах республиканского искусства, проведенных в Москве в предвоенный период (1936—1941). Основное внимание уделено первой по времени декаде — декаде украинского искусства (март 1936). Публикуется документ, идентифицированный как синхронная запись застольных речей деятелей украинской культуры, представителей партийного и государственного руководства СССР и УССР на банкете в Большом Кремлевском Дворце по окончании этой декады.

Ключевые слова: декады республиканского искусства, декада украинского искусства, Комитет по делам искусств, Москва, застолье, прием.

Vladimir Nevezhyn

Ten-day festivals of republican art in Moscow

The author analyses materials concerning eight ten-day festivals of republican art, which were held in Moscow before the II World War (1936—1941). The main attention is paid to the first festival — ten-day festival of Ukrainian art (March 1936). At the end of the article the author published a document, which he identified as a synchronous record of table speeches of Ukrainian cultural workers, party and state authorities of the USSR and Ukrainian SSR during the banquet in Grand Kremlin Palace at the end of the festival.

Key words: ten-day festivals of republican art, ten-day festival of Ukrainian art, Art committee, Moscow, feast, reception.

